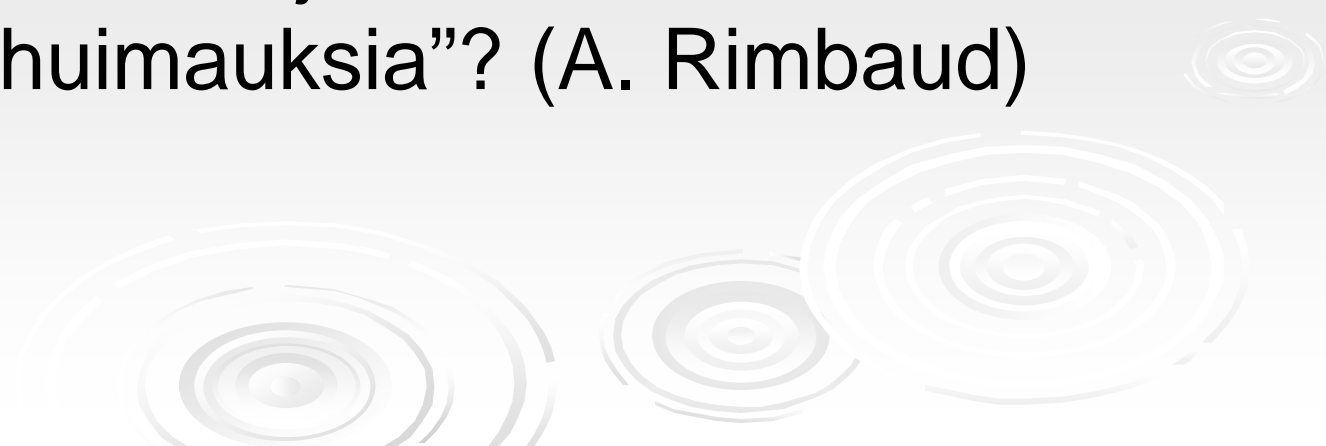

Kielen figureista

tai, yrityksiä lähestyä runoutta...

- Miten yhdistää toisiinsa runon aistillinen kokemus ja runoanalyysin abstrakteilta tuntuvat käsitteet?
- Miten ”kirjoittaa hiljaisuuksia”, miten ”kiinnittää huimauksia”? (A. Rimbaud)

sillä

**joskus sitä herää meren pohjalta,
ja matka pinnalle vaatii aikaa ja vaivaa,
vedet jymisevät ohi ja veri kuohuu,
ilmanpaine puristaa ohimoa,
putket humisevat, jokin kone ulvoo**

**joskus sitä herää nyrkit veressä,
sameassa vedessä, raivaa reitin
selville vesille, kimaltavalle pinnalle
jolla kelluu moni olio,
haviseva kuusi, jääriite, keltamusta pakettiauto,
kehätien imussa,**

**haamumonarkia, hovisaatto, perässä
jono kuorma-autoja täynnä rekvisiittaa
jota tarvitaan kun tämä päivä pystytetään,
rakennetaan pinta johon ponnistella
meren pohjalta, rakennetaan
peilisali, rivi urkupillejä valmiiksi
ennen kuin pääsee pintaan.**

Jukka Koskelainen, *Mitä et sano* (2005)

Runous: syntymistä aisteihin?

- Susan Stewart: *Poetry and the Fate of the Senses* (2002): runous (ja taide) voidaan nähdä jatkuvana sillanrakentamisena yksityisen aistielämyksen ja sosiaalisen merkityksen välillä
- Esteettisen tuottamisen ja vastaanoton tavoite on tehdä näkyväksi, kosketettavaksi ja kuultavaksi niin yksityiset aistielämykset kuin järjen abstraktiotkin, kurkottaa kohti yksityisen ja yhteisöllisen olemisen rajapintaa
- Karl Marx: ”Viiden aistin muotoutuminen on ollut koko maailmanhistorian kestäneen työn tulos”

Etäinen kätetty huone
Valjasnahan tuoksu
Hämärä vaunuvaja
Valtava odotus

Ja ahtaasta veräjästä pujahti lapsuus
ja ponivaunut tulivat hakemaan
rahisten hietikolla

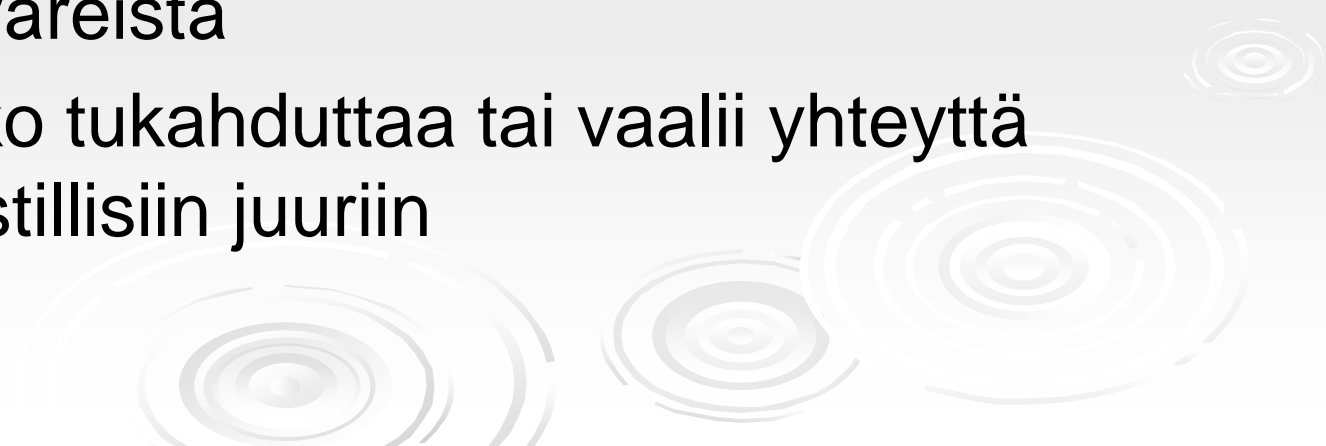
Ajomiehellä valkoiset käsineet
ja koristeena piiska, soiva siima
Ajoimme läpi täplikäiden lehtojen
Valoa, surua, valoa,
muistoja, lunta

Ja äkkiä ajuri hävisi
ja hevosta pitelivät pelkät kädet
ja veivät minua, en tiedä minne

Eeva-Liisa Manner, *Kuolleet vedet* (1977)

Ajattelun aistilliset juuret?

- ”Kognitiivinen runousoppi”: käsitteellisen ajattelun pohjalla tietyt perusaistimukset
- Synestesia – prenataalit ja varhaislapsuuden aistit vielä eriytymättömiä: äänet tuoksuvat, värit maistuvat
- Aikuisinakin puhumme ”kirkkaista” äänistä tai ”terävistä” väreistä
- Kulttuuri joko tukahduttaa tai vaalii yhteyttä ajattelun aistillisiin juuriin

Rytmi, sointi

- Rytmi edeltää yhteisössä kieltä – tanssi ja laulu syntyneet ennen käsitteitä
- Niin lyriikka kuin eepos alkujaan laulettuja muotoja
- Runon rytmiikan tutkiminen vie kohti kielen ja kulttuurin rytmistä syntyä

Runonjalat

Nousuasema l. painollinen tavu: +

Laskuasema l. painoton tavu: 0

Laskevat

Nousevat

+ 0

0 +

2-tavuiset

Trokee

Jambi

+ 00

00 +

3-tavuiset

Daktyyli

Anapesti

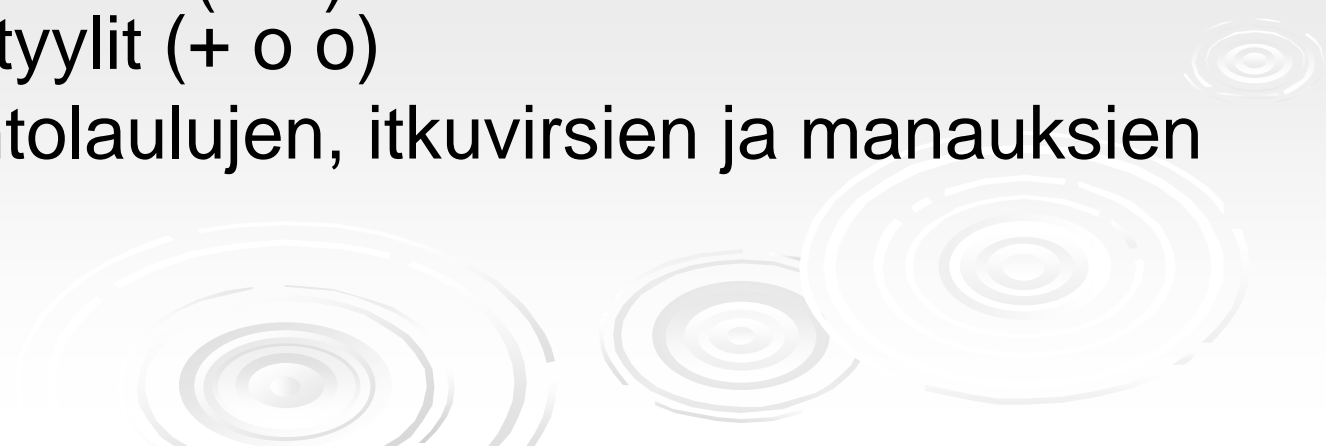

Trokee & daktyyli

*Tuonen lehto, öinen lehto
Siell' on hieno hietakehto
Sinnepä lapseni saatan.*

(Aleksis Kivi: "Sydämeni laulu"
Seitsemässä veljeksessä)

- Trokeisia säkeitä (+ o) seuraa kolmannen säkeen daktyylit (+ o o)
- Trokee: kehtolaulujen, itkuvirsien ja manauksien rytmi?

Jambi & anapesti

- ¡**El pueblo unido, jamás será vencido!**
- Jo *joutui amas aika / ja suvi suloinen*
- Jambi: tanssin ja iskulauseitten rytmi?

o + o + o
Oot *metsän tuoksu*
ja *lähteen juoksu,*
hymyihin kevään

o + o +
mi *heräjää,*

oo + oo + oo + o
Olet *kukkiva puu* liki *rantaa.*
Olet *lumme kalvolla veen.*
Olet *laine, mi vaahtoa kantaa*

oo + oo + oo +
yli *selkien kimmelteen.*

(Kaarlo Sarkia)

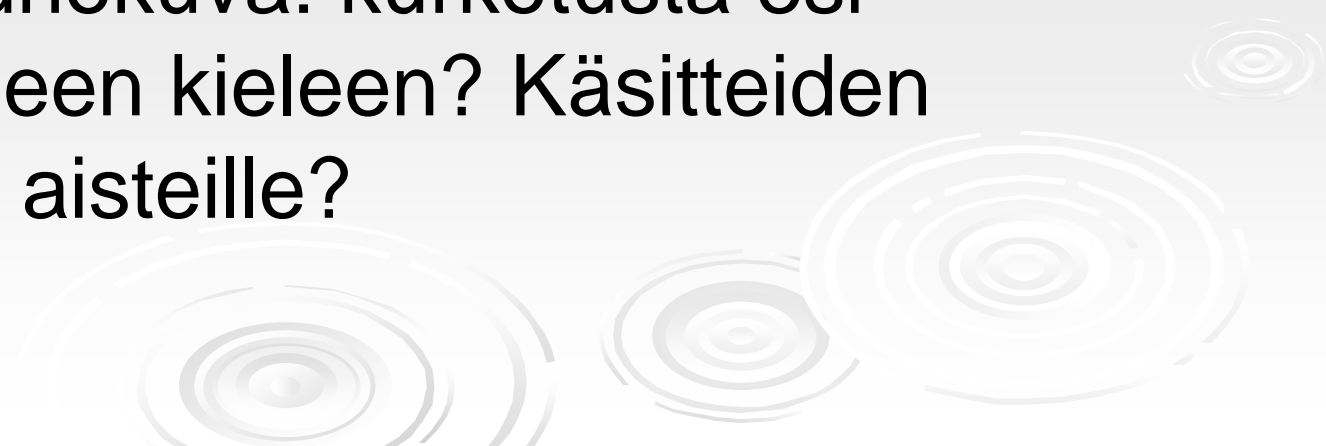
Vapaa mitta, visuaalinen rytmi

- Stéphane Mallarmé: *Un coup de dés* (1899):

Kuvallisuus – silta aistien ja käsitteiden välillä?

- Kielen materiaalisuus: puheen äänellisyys, kirjoituksen visuaalisuus
- Kirjoitettu sana samaan aikaan itsessään visuaalista että aisteja representoivaa
- Troopit, figuurit
- Moderni runokuva: kurkotusta esikäsitteelliseen kieleen? Käsitteiden avaamista aisteille?

Kuva

- Kuva – aistimuksen puhdas esiintulo?
- *Ekphrasis*: kuvan esittäminen sanoin

Vihreässä vedessä kelluu valkea kuu,
valkeita haikaroita

lentää kuutamossa;

neidot ovat käyneet

keräämässä vesipähkinöitä.

Nuorukainen kuuntelee, kun he laulavat
öisellä kotitiellä.

Li Po (suom. Pertti Nieminen)

Vertaus

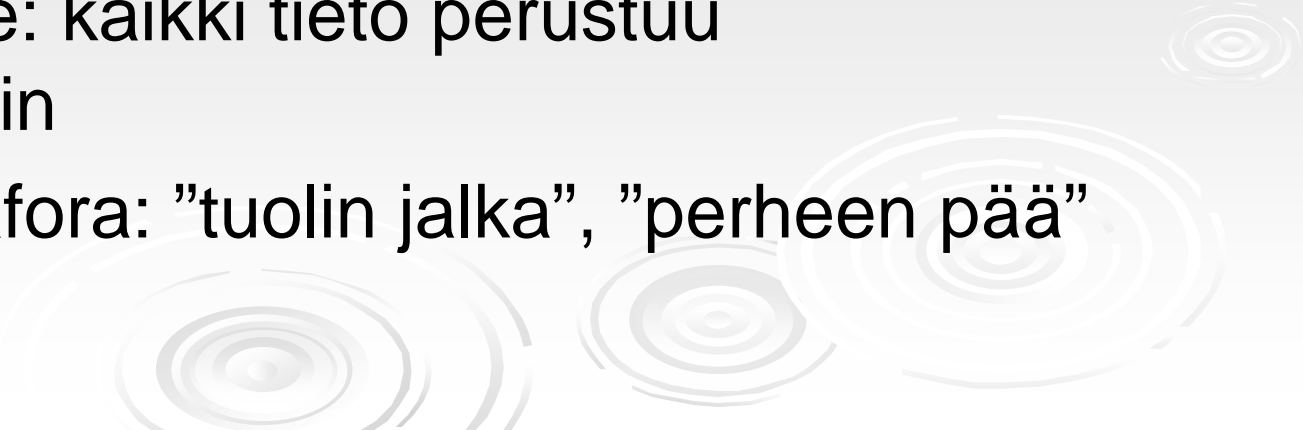
- ”juovuin äänestäsi kuin valosta” (Manner)
- Mutta missä vertaus loppuu ja metafora alkaa?

Ja kylmyyden reuna kulki ulvoen yli kukkivan maiseman
ja avasi kuin veitsi syyskuun soivan kurkun;
sieltä ryöppysi lehtiä,
jokainen leimattu kuoleman loistavilla leimoilla.

(Manner)

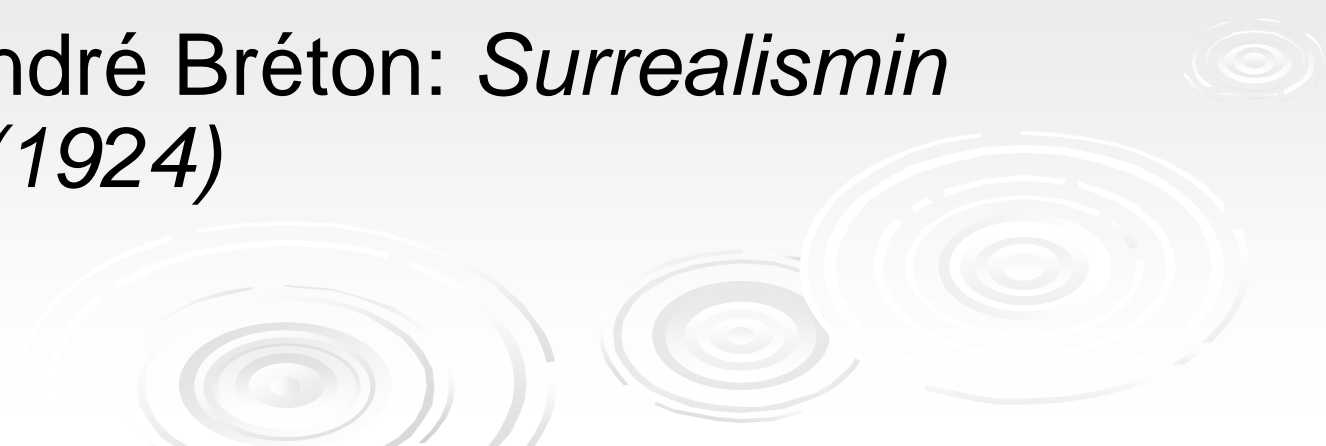
Metafora

- ”Merkityksen siirto”?
 - Vertaus ilman ”kuin” sanaa?
 - Korvaus?
 - Vuorovaikutus? Jännite? (tenor & vehicle)
 - Ricoeur: metafora ei koske vain sanaa, vaan koko lauseen semantiikkaa
 - Kognitiotiede: kaikki tieto perustuu juurimetaforiin
 - Kuollut metafora: ”tuolin jalka”, ”perheen pää”
-

Surrealistien ”kuva”

- ”Jollakin tavoin satunnaisesta kahden termin lähestymisestä on välähtänyt erityinen valo, kuvan valo, jolle me olemme äärimmäisen herkkiä. Kuvan arvo riippuu syntyneen kipinän kauneudesta; se on siis kahden johtimen jännite-eron funktio.”

André Bréton: *Surrealismen manifesti* (1924)

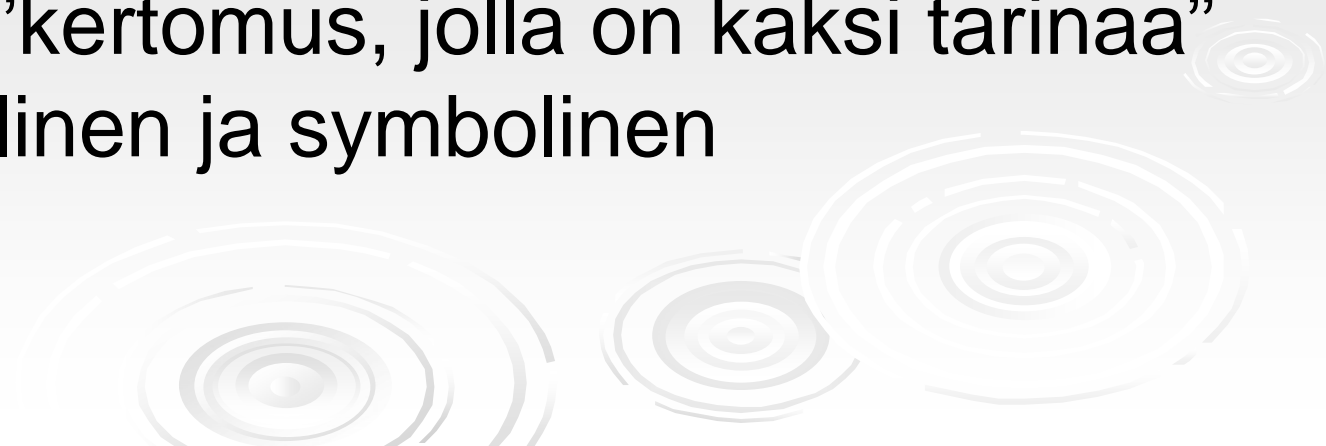

Metonymia

- ”Vaakasuora” liike...
- Läheisyys, kontekstin synnyttämä yhteys
- ”Afganistanista uhkaa tulla USA:n uusi Vietnam” – ”Vietnam” toimii ”epäonnistuneen sodan” metonymiana
- *Synekdokee*: metonymia, jossa osa vastaa kokonaisuutta
- ”Viisisataapäinen yleisö”, ”kruunun maita”

Symboli ja allegoria

- Symboli: vakiintunut metafora?
- Kulttuurisidonnaisia:
ruusu = rakkaus
mandariinisorsa = uskollisuus
- Allegoria: ”kertomus, jolla on kaksi tarinaa”
– kirjaimellinen ja symbolinen

Tomi Kontio – runo kokoelmasta *Taivaan latvassa*

- Kuka puhuu?
 - Yksi vai usempi?
 - Lyyrinen minä? Runoilijan alter ego?
 - Mies, nainen? Tarvitseeko suomen kielessä päättää?
 - Etäännytetty? Läsä oleva?
 - Melankolinen? Synkkä? Kaihoisa?
 - Kenelle puhutaan?
 - Lukija? Puhuja? Ei-kukaan?
-

Kuvia, aistielämyksiä, merkityskenttiä

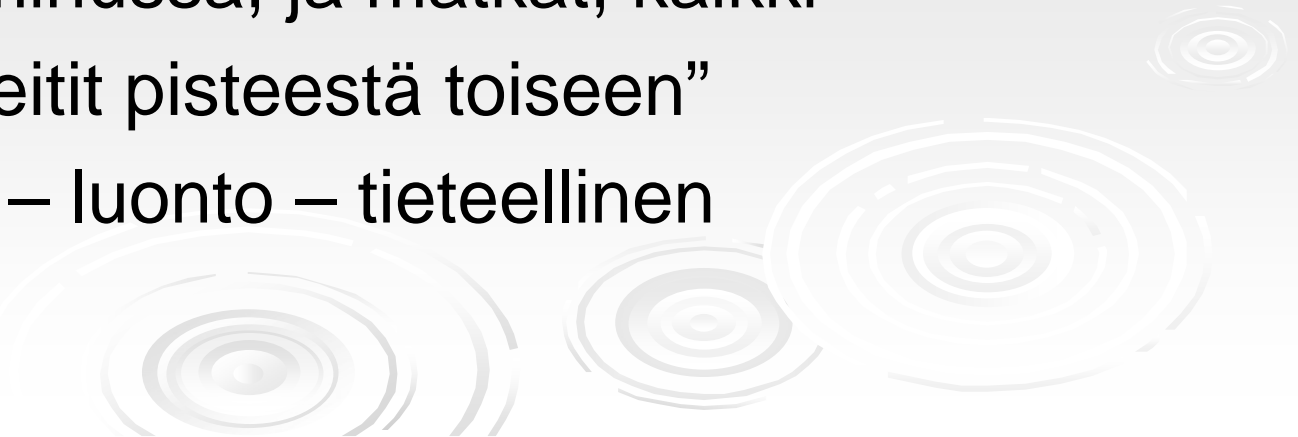
➤ Maisema

- Kaupunkilähiö (Itä-Helsinki?), varhainen aamu, supermarketin piha, se mikä on verhottu (sumun yllä avaruus tähtineen...)

- Sisäinen / ulkoinen maisema – voimmeko päättää kumpi?

”se askel on minussa, ja matkat, kaikki mahdolliset reitit pisteestä toiseen”

Oma havainto – luonto – tieteellinen maailmankuva

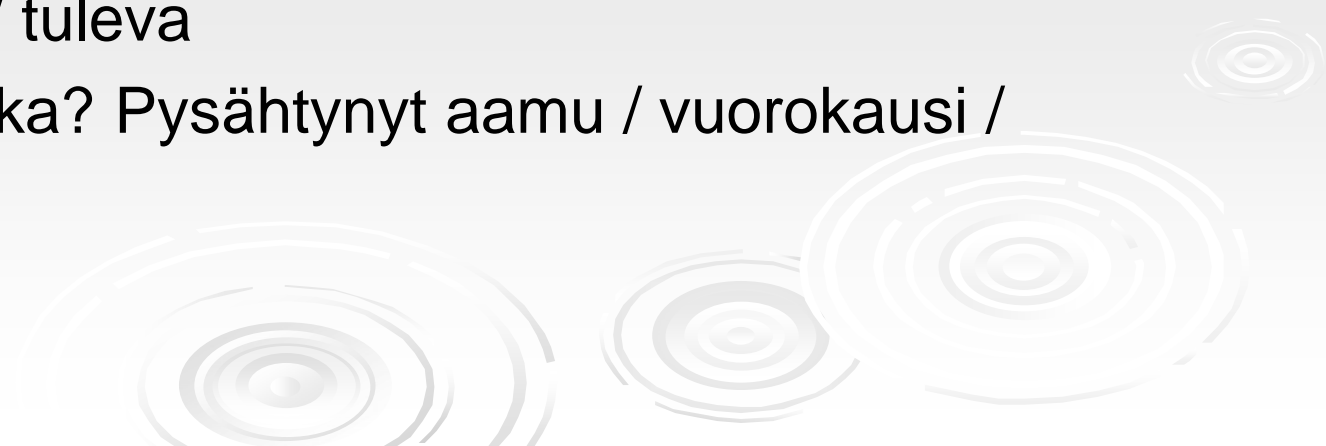
Tila ja aika

➤ Tila

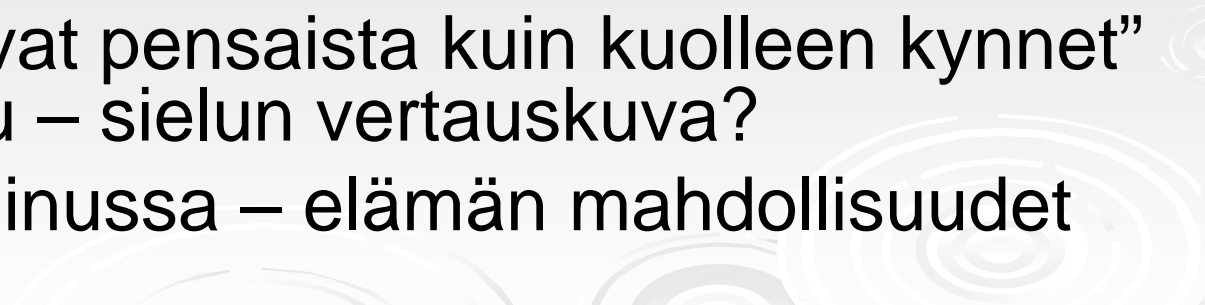
- Maanläheisyys – ääretön avaruus
- Muuttaako sumu tilan?
- ”notkea geometria”? ”epäeuklidinen aivastus”?
- Ulkoisia vai sisäisiä tiloja? Fyysisiä vai metafysisiä? (“Tuolla puolen, askeleen päässä” – missä sijaitsee? Itäväylällä vai Tuonelan virralla?)

➤ Aika

- nykyisyys / tuleva
- Kuluuko aika? Pysähtynyt aamu / vuorokausi / elämä?

Vertauksia, metaforia, symboleja

- Talo – symboli ihmisestä?
 - Ikkuna – silmä? ”kuin vinoon kasvanut hammas”?
 - Vaellus, matka – elämä?
 - Sumu – tietämättömyys? unohdus? Mutta mikä on ”toinen sumu”?
 - ”halun tahokkaat”?
 - ”otan askeleen” – minne? Millä tavalla ”otan”?
 - ”linnut kasvavat pensaista kuin kuolleen kynnet” – miksi? Lintu – sielun vertauskuva?
 - Kaikki reitit minussa – elämän mahdollisuudet aina läsnä?
-

- Kenkä? Kenen? Lapsen, laitapuolen kulkijan? Metafora paristaan eksyneestä, yksinäisestä ihmisestä?
- Planeetta – Venus vai Mars?
- Aura? Työväline, lintuaura, sädekehä?
- Personifiointeja: Talot liikkuvat, ikkuna hammas, kaduilla taskut (vrt. abstrahointi – ”halun tahokkaat”)

Kieli

- - ”vaikeaselkoinen”, ”korkealentoinen”
- - konkreettiset ilmaukset / abstraktiot – ”katakreesi”, yhteensopimattomia ilmauksia
- - sivistyssanat / banaali ”supermarket”
- - ”levollinen vaikutelma” – mistä syntyy?
- - 5 säkeistöä: säkeinä 4,5,5,4,5
- - säkeet nykyrunouden kontekstissa suhteellisen tasamittaisia, säkeenylitykset maltillisia
- - 1. säkeistön lyhyet, trokeiset lauseet / 2. säkeistön jambinen alku
- - retorinen toisto – etenkin 3. säkeistö, jossa myös riimejä – askeleen, sen, sen, avaruuden...
- - alkusointua? – ”kuin kuolleen kynnet...”

Teemoja

- Ihmisen elämän kierto
 - Itsensä etsiminen
 - Unohdus
 - Kaipaaminen pois yksinäisyydestä
 - Pettymys rakkaudessa?
 - Kuolema?
 - Nyky-yhteiskunnan kylmyys, erillisuus
 - Valo / varjo
 - Tilan kuvantaminen
 - Havainto, havaitsija / havaittu
-